

Qiymətləndirmədə formativ testlərdən istifadənin rolu

Nəbi MAHMUDOV,

Bakı şəhəri 83 nömrəli məktəb-liseyin direktoru,
riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru

“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” təhsilalanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üzrə yeni sistemlərin qurulmasını nəzərdə tutur.

Biz bu baxımdan təhsilalanın fəaliyyətinin izlənilməsi, bacarıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün rubriklər hazırlamasını, rubrikin səviyyələrinə uyğun qiymətləndirmə tapşırıqları (formativ testlər) tərtib və tədris prosesində onlardan istifadə etməsini, bununla bağlı hər bir dərstdə ardıcıl atılacaq addımları (alqoritmi) təklif edirik:

1. Təhsilverən ilk olaraq alt məzmun standartını seçir;
2. Alt məzmun standartına uyğun təlim məqsəd(lər)ini müəyyən edir;
3. Qiymətləndirmə aspektini aydınlaşdırır;
4. Açar sözləri təyin edir;
5. Alt məzmun standartı üzrə fəaliyyətin izlənilməsi və qiymətləndirilməsi üçün qiymətləndirmə səviyyələrini (rubrik) tərtib edir;
6. Fəaliyyətin hər bir səviyyəsi üzrə qiymətləndirmənin obyektiv, şəffaf olmasını təmin etmək üçün uyğun qiymətləndirmə vasitələri (formativ test) hazırlayır;
7. Təhsilalanlara təklif olunmuş formativ testləri (qiymətləndirmə vasitələrini - indikatorları) qiymətləndirir;
8. Qiymətləndirmə nəticələrinə əsasən təhsilalana müvafiq fərdi yanaşmanı müəyyən edir;
9. Qiymətləndirmənin nəticələrini “Məktəbli kitabçası”nda və “Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri”ndə qeyd edir.

Təhsilverənin dərslərində bu alqoritmə müntəzəm olaraq əməl etməsi onun peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəlməsinə, təhsilalanın səriştələrə yiyələnmiş mütəxəssis kimi yetişməsinin təməlinin qoyulmasına zəmin yaradır.

Bu baxımdan da biz aşağıda təhsilalanın fəaliyyətinin alt məzmun standartı üzrə izlənilməsi və qiymətləndirilməsini - nəyi nə üçün hansı səviyyədə bildiyini, tətbiq etdiyini (nəticələrə əsasən başvermə səbəblərini) müəyyən etmək üçün rubrik nümunəsi və rubrikin səviyyələrinə müvafiq formativ test (indikator) nümunələri veririk:

Nümunə 1. Riyaziyyat, 3-cü sinif.

Alt məzmun standartı: 1.1.1 - *şagird* 1000 dairəsində ədədləri oxuyur və yazır.

Təlim məqsədi: *şagird* 1000 dairəsində ədədləri mərtəbələrə ayırmağı, oxumağı və yazmağı nümayiş etdirir.

Qiymətləndirmə aspekti: ədədi mərtəbələrə ayırma, oxuma və yazma

Açar sözlər: ədəd, 1000 dairəsində ədəd, ədədi oxuma, yazma

Qiymətləndirmə səviyyələri (4 səviyyəli rubrik):

I səviyyə	1000 dairəsində verilən ədədi mərtəbələrə ayırır, oxuyur və yazır. 1000 dairəsində verilən ədədi müəllimin köməyi ilə mərtəbələrə ayırır, oxuyur və yazır.
II səviyyə	1000 dairəsində verilən ədədi mərtəbələrə ayırır, oxuyur və yazır.
III səviyyə	1000 dairəsində ədədi mərtəbələrə ayırmağı, oxumağı və yazmağı nümunə əsasında nümayiş etdirir.
IV səviyyə	1000 dairəsində ədədləri mərtəbələrə ayırmağı, oxumağı, yazmağı nümunələrlə nümayiş etdirir və izah edir.

Qeyd edək ki, qiymətləndirmə aspekt(lər)indən asılı olaraq holistik və ya analitik, həmçinin digər rubriklərdən istifadə olunur. Biz holistik rubrik verməklə kifayətlənirik. Bununla belə təhsilalanın fəaliyyətinin izlənilməsi və bacarıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün digər rubrik və formativ test nümunələri də hazırlamaq və istifadə etmək olar.

Aşağıda təhsilalanın bacarıq səviyyəsini yuxarıda verilən rubrikin səviyyələrinə uyğun tapşırıqlarla (formativ testlə) qiymətləndirmək üçün nümunə təklif edirik:

Belə qiymətləndirmə vasitələrini hər bir müəllim hazırlaya bilər

I səviyyə	Verilən 16 ədədini mərtəbələrə ayırın, oxuyun və sözlərlə yazın. Təhsilalan sərbəst həll edir, yazır: <i>16 – 1 onluq 6 təklilik;</i> <i>16 = 1·10 + 6·1;</i> <i>16 ədədi “on altı” kimi sözlərlə yazılır və oxunur;</i> <i>Sözlərlə verilən “on altı” ədədi rəqəmlərlə 16 kimi yazılır.</i>
II səviyyə	Verilən üçrəqəmli 135 ədədini mərtəbələrə ayırın, oxuyun və sözlərlə yazın. Təhsilalan müəllimin köməyi ilə ədədi mərtəbələrə ayırır, oxuyur və sözlərlə yazır: <i>135 ədədi – 1 yüzlik 3 onluq 5 təklilik;</i> <i>135 = 1·100 + 3·10 + 5·1;</i> <i>135 ədədi – sözlərlə “yüz otuz beş” kimi oxunur.</i> <i>Sözlərlə verilən “yüz otuz beş” rəqəmlərlə 135 kimi yazılır.</i>
III səviyyə	Verilən 986 ədədini mərtəbələrə ayırın, oxuyun və sözlərlə yazın. Təhsilalan yazır: <i>986 – 9 yüzlik 8 onluq 6 təklilik;</i> <i>986 = 9·100 + 8·10 + 6·1;</i> <i>986 ədədi sözlərlə “doqquz yüz səksən altı” kimi oxunur.</i> <i>Sözlərlə verilən “doqquz yüz səksən altı” ədədi rəqəmlərlə 986 kimi yazılır.</i>
IV səviyyə	1000 dairəsində ədədi mərtəbələrə ayırın, oxuyun və sözlərlə yazın. Təhsilalan şifahi söyləyir və yazır: <i>Məsələn, üçrəqəmli:</i> <i>104 ədədi – 1 yüzlik 0 onluq 4 təklilik;</i> <i>104 ədədi – 1 yüzlik 4 təklilik;</i> <i>104 = 1·100 + 0·10 + 4·1;</i> <i>104 = 1·100 + 4·1.</i> <i>Rəqəmlərlə verilən 104 ədədi sözlərlə “yüz dörd” kimi yazılır və oxunur.</i> <i>Sözlərlə verilən “yüz dörd” ədədi rəqəmlərlə 104 kimi yazılır.</i>

IV səviyyə	1000 dairəsində ədədi mərtəbələrə ayırın, oxuyun və sözlərlə yazın, şərh verin. Təhsilalan: <i>1000 dairəsində (rəqəm və sözlərlə təsvir olunma ardıcılığı ilə düzülən) ədədlərə aid nümunələr söyləyir:</i> <i>100, yüz bir, 102, ..., doqquz yüz doxsan səkkiz, 999.</i> <i>1000 dairəsində ədədlərə 100, ..., 999 ədədləri aiddir və onlar təklillər, onluqlar və yüzliklərə ayrılır.</i> <i>Məsələn, 761 və 908 ədədlərini mərtəbələrə ayıraraq, onları sözlərlə və əksinə, sözlərlə verilən ədədləri rəqəmlərlə ifadə edək.</i> <i>Ədədləri mərtəbələrə ayıraraq:</i> <i>761 – 7 yüzlik 6 onluq 1 təklilik;</i> <i>761 = 7·100 + 6·10 + 1·1;</i> <i>908 – 9 yüzlik 0 onluq 1 təklilik;</i> <i>908 = 9·100 + 0·10 + 8·1;</i> <i>908 – 9 yüzlik 1 təklilik;</i> <i>908 = 9·100 + 8·1</i> Bu ədədləri sözlərlə yazmaq: <i>761 – yeddi yüz altmış bir;</i> <i>908 – doqquz yüz səkkiz.</i> <i>Sözlərlə verilmiş “yeddi yüz altmış bir” ədədi rəqəmlərlə 761, “doqquz yüz səkkiz” ədədi 908 kimi yazılır.</i> Şərh: <i>bu yazılışlarla ədədlərin mərtəbələrə ayrılması, rəqəmlərlə və sözlərlə təsvirləri verilmişdir. Sözlərlə verilən ədəddə 10-luqların sayı sıfır olduqda, bəzən bunu səhv anlayırlar. Məsələn, “doqquz yüz səkkiz” ədədini 908 kimi deyil, 98 kimi yazırlar. Bunun üçün əvvəlcə ədədi mərtəbə toplananlarının cəmi şəklində yazmaq, sonra isə onu rəqəmlərlə təsvir etmək məqsəduyğundur.</i>
-------------------	---

Nümunə 2. Riyaziyyat, 6-cı sinif.

Alt məzmun standartı: 2.2.2 – *şagird* tam ədədlər çoxluğunda tənlikləri həll edir.

Təlim məqsədi: *şagird* tam ədədlər çoxluğunda tənlikləri həll etdiyini nümayiş etdirir.

Qiymətləndirmə aspekti: tənliyin tam ədədlər çoxluğunda həllini tapma

Açar sözlər: tənlik, tam ədəd, tam ədədlər çoxluğunda həlli

Qiymətləndirmə səviyyələri (4 səviyyəli):

I səviyyə	Müəllimin köməyi ilə verilən tənliyin tam ədədlər çoxluğunda həllini tapır.
II səviyyə	Verilmiş tənliyin tam ədədlər çoxluğunda həllini tapır.
III səviyyə	Tənliyin tam ədədlər çoxluğunda həllinin tapılmasını nümunə əsasında göstərir.
IV səviyyə	Tənliyin tam ədədlər çoxluğunda həllinin tapılmasını müxtəlif nümunələr əsasında göstərir və onların şərhini verir.

Aşağıda təhsilalanın bacarıq səviyyəsinə uyğun qiymətləndirmə tapşırıqlarının nümunələri verilir:

I səviyyə	$3x = 42$ tənliyini həll edin.
II səviyyə	$-14x + 29 = 50 - 11x$ tənliyini həll edin.
III səviyyə	Dəyişənin hansı qiymətində $3x - 5 \cdot (6 - 2x) + 21$ ifadəsinin qiyməti 17-yə bərabər olar?
IV səviyyə	a -nın hansı qiymətində $(4a - 1) \cdot x = -3a - x$ tənliyinin kökü -2 -yə bərabərdir?

Hər bir təhsilverən hər bir dərstdə reallaşdırdığı alt məzmun standart(lar)ına uyğun müəyyən etdiyi təlim məqsəd(lər)ini üzrə səviyyələri təyin etmək üçün qiymətləndirmə vasitələri hazırlaya bilər və hazırlamalıdır. Lakin bu zaman tərtib olunan - hazırlanan vasitələr alt məzmun standartının səviyyələri üzrə qiymətləndirilməsini (ölçülməsini) təmin etməlidir. Eyni zamanda bu qiymətləndirmə vasitələri demək olar ki, ölkə səviyyəsində təxminən eyni (səviyyəli) olmalıdır. Çünki qiymətləndirmə eyni alt məzmun standartları üzrə aparılır.

Beləliklə, təhsilverən hər bir dərstdə hər bir təhsilalanın fəaliyyətini izləyir, əldə etdiyi nəzəri bilikdən istifadə etmə (tətbiq etmə) bacarığını müəyyən edir, ona bacarıq səviyyəsinə uyğun müvafiq fərdi yanaşma təyin edir, zəruri məsləhət və tövsiyələr verir, onların yerinə yetirilməsinə nəzarət edir, dəyərləndirmələr aparır, zəruri hallarda məktəb rəhbərliyini, həmçinin valideyni məlumatlandırır.

Son illər məktəb-liseyde bu sahədə həyata keçirilənlərə rəğmən deyərək beləliklə, təhsilverənin yuxarıda təklif olunan alqoritmdən kreativ bəhrələnməsi onun təhsilalanın fəaliyyətinin izlənilməsi və qiymətləndirilməsi sahəsində peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəlməsinə təmin edəcəkdir. Bu işə müstəqil dövletimizdə yaşayacaq, fəaliyyət göstərəcək, onun inkişafı üçün çalışacaq vətəndaşların yetişdirilməsində mühüm rol oynayacaqdır.